

КЛАСИФІКАЦІЯ ЧИННИКІВ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Розглянуто головні чинники якості життя населення на загальнодержавному та регіональному рівнях. Визначено вплив та особливості врахування останніх при розробці регіональної політики держави.

Ключові слова: якість життя, фактори якості життя, загальні та регіональні чинники, об'єктивна та суб'єктивна оцінка.

Рассмотрены основные факторы формирования качества жизни населения на уровне государства и региона. Определены влияние и особенности этих факторов при разработке региональной политики государства.

Ключевые слова: качество жизни, факторы качества жизни, общие и региональные факторы, объективная и субъективная оценка

The main factors of the living quality at the state and regional levels are considered. Also their role in regional policy planning is determined.

Key words: living standards, factors of living standards, quality of life in population, general and regional factors, objective and subjective evaluation

Постановка проблеми. Перехід до вищого рівня життя населення в країні належить до головних економічних та соціальних проблем України. Саме цей факт зумовлює необхідність пошуку ефективних шляхів підвищення якості життя населення, а заодно і зумовлює потребу у визначенні чинників, що формують відповідну систему під впливом прямої та опосередкованої дії останніх : внутрішніх, зовнішніх, суб'єктивних та об'єктивних . Адже у центрі цієї системи знаходиться якість життя населення регіону та його динаміка як кінцевий результат та стратегічна ціль. Вирішення окресленої проблеми має стати національною ідеєю нашої держави, що прагне до європейської інтеграції та соціально орієнтованої економіки.

Аналіз останніх досліджень. У своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені досліджували багато питань, присвячених якості життя населення. Окремі аспекти проблем бідності, людського розвитку, соціального захисту, умов життя населення, покращення якості життя знайшли своє відображення в працях таких вчених як Гукалова І., Немець Л., Третьякова Л., Кондратов Є., Толстих Н. та ін.

Постановка завдання. Здійснити розгляд та аналіз факторів, що впливають на якість життя населення.

Виклад основного матеріалу. Пріоритетними завданнями будь-якої держави, її апарату правління має бути поліпшення якості життя свого населення. Лише провівши аналіз якості життя населення можна виділити певні територіальні відмінності та виокремити шляхи підвищення рівня життя.

Нині в суспільній географії серед наукових досліджень велика увага приділяється дослідженню якості життя населення, яка формується під впливом багатьох чинників.

Система факторів якості життя – це взаємодія в процесі життєдіяльності економічних, соціальних, політичних та інших умов існування соціуму, під впливом яких розвиваються соціальні процеси у регіоні.

Традиційно розглядається певний набір факторів: політичні, природні, економічні, соціально-географічне положення, демографічні, історичні, соціальні, екологічні. Останнім часом «набір» факторів розширився більш специфічними: споживчий фактор, суспільно-географічне положення, фактори ринкової кон'юнктури, урбанізаційна структура, інноваційний прогрес [1].

Всю сукупність чинників можна поділити на 2 великі групи: загальні (ті, що пов'язані з регулюванням державою суспільно-економічних явищ та процесів, які стосуються всіх регіонів країни) та регіональні (які мають відмінності на регіональному рівні).

До групи загальних чинників належать: соціальна, демографічна, соціоекологічна політика, конституційні права та обов'язки, система управління розвитком території.

Конституційні права та обов'язки людини та гарантії держави щодо їх забезпечення є одним із головних умов, що впливають на якість життя населення. Вони визначаються Конституцією України. Зокрема, у статті 3 зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність [4]. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. За роки незалежності було видано низку законів, постанов, указів, актів, розпоряджень, в яких закладено основи економічної, соціальної та соціоекологічної політики України.

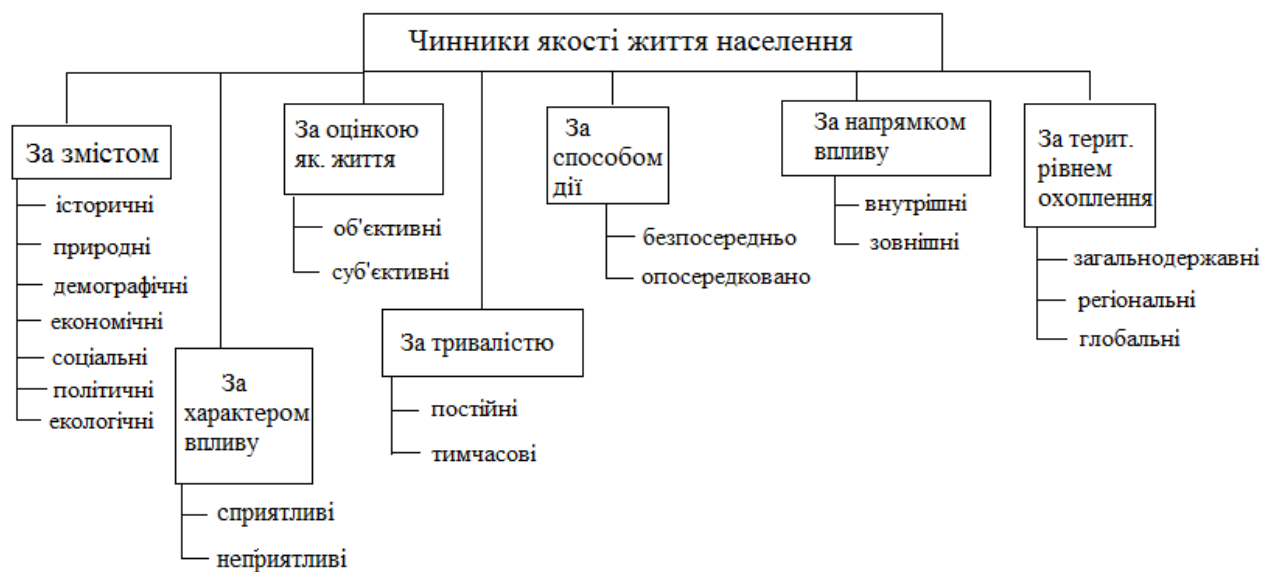

Рис. 1. Схема чинників ЯЖН

Соціальна політика держави покликана визначати цілі і напрямки діяльності органів державної влади стосовно поліпшення рівня життя населення. Вона реалізовується через різні проекти і програми (освітні, соціального захисту, подолання бідності та ін.) насамперед для тих осіб, які потребують певної соціальної підтримки чи захисту (пенсіонери, молодь, інваліди та ін.).

Демографічна політика - цілеспрямована діяльність державних органів і інших соціальних інститутів у сфері регулювання процесів відтворення населення, покликана зберігати або змінювати тенденції динаміки чисельності, структури, розселення і якості населення.

Соціоекологічна політика – певна система дій, яка спрямовується на охорону та оздоровлення навколишнього природного середовища, раціональне використання й відтворення природних ресурсів, збереження й розвиток соціосфери, забезпечення нормальної життєдіяльності й безпеки людини. Пріоритетами та основними завданнями виступають захист природного середовища, запобігання екологічними катастрофам, пошук шляхів та засобів виходу людства з соціоекологічної кризи [2].

Від ефективності функціонування системи управління розвитком території залежить вирішення питань збереження та розширення існуючих і створення нових можливостей для задоволення потреб людей. Отримання регіонами більшої самостійності у вирішенні соціально-економічних проблем підвищує вагомість чинників регіонального характеру.

До групи регіональних факторів належать: демографічні, економічні, природно-кліматичні, екологічні, політичні, соціальна політика регіону, історичні, соціокультурні, фінансовий та інвестиційний розвиток.

Демографічні чинники (чисельність населення, процеси відтворення, його вікова, соціально-професійна структура, міграції), від яких залежить попит населення на продукти харчування, інші блага і послуги, зокрема соціальні.

Економічні характеризують рівень та динаміку цін на продовольство, науково-технічний прогрес, товари і послуги в регіоні, реальні доходи населення, спеціалізацію господарства, економічну політику регіональних органів влади з покращення рівня матеріально-технічного забезпечення, фінансової підтримки області, її кредитування, рівень зайнятості та умови праці.

Від природно-кліматичних чинників залежить ефективність функціонування сільського господарства, доходи працівників агроформувань, їх матеріальний рівень життя та ін.

Найважливіші екологічні або природно-екологічні чинники якості життя населення такі як клімат, якість довкілля (рівень забруднення повітря, води, ґрунтів, лісів; рослинний і тваринний світ), ступінь електромагнітного та радіаційного забруднення. Також не варто забувати про можливі ризики виникнення стихійних лих чи екологічних катастроф на території (регіоні), які за своїм проявом та впливом можуть перевершити дію інших чинників.

До політичних чинників належать політична активність населення, рівень політичних свобод, свідомості і вибору та рівень розвитку громадянського суспільства.

Соціальна політика регіону визначає діяльність щодо розв'язання конкретних соціальних проблем місцевості і відображається у концентрованому вигляді в програмах соціально-економічного розвитку регіону з визначенням основних напрямків діяльності для досягнення конкретної мети - забезпечення сталого розвитку місцевості.

Регіональна соціальна політика- діяльність органів державної влади, територіального управління, неурядових та громадських формувань, партій тощо, спрямована на осмислення та організаційне впорядкування надзвичайно складного комплексу регіональних соціальних відносин, що виникають внаслідок прагнення людей наповнити своє життя конкретним суб'єктивним змістом у процесі створення відповідних умов життя, відпочинку, духовного та інтелектуального розвитку. Регіональна соціальна політика як фактор враховує такі соціальні інститути, як традиції, звички, релігію, мораль, культуру[3].

Історичний чинник якості життя населення визначений історією розвитку певної території. Історичні події позначаються на формуванні суспільства, впливають на традиції.

Соціокультурні чинниками є релігійність населення, рівень освіченості, розвиток літератури, культури та мистецтва, наявність бібліотек, театрів, кінозалів, музеїв та інших культурно-мистецьких установ. Найбільший вплив чинить на формування і розвиток однієї з найголовніших властивостей людини - її духовності.

Фінансування розвитку регіонів як чинник впливу на рівень та якість життя населення характеризується видатками з обласного і місцевих бюджетів на вирішення соціальних проблем, в тому числі відповідність фактичного рівня фінансування запланованому за кожною статтею та підтримку розвитку господарства регіону в цілому. Стосовно інвестиційного розвитку території, то він опосередковано впливає на рівень життя населення через стан розвитку господарства, супутніх галузей, об'єктів соціальної сфери і передбачає фінансування регіональних наукових досліджень, запровадження передових технологій, стимулювання науково-технічних розробок та ін.

За характером впливу чинники класифікуються на сприятливі (ті, що створюють сприятливі умови для існування населення: наприклад, зростання доходів населення, поліпшення соціально-економічного становища міста, розвинута інфраструктура та ін.) та несприятливі (ті, що знижують рівень життя населення та викликають зростання настроїв незадоволеності життям в містах: економічні кризи, зростання безробіття, погіршення екології та ін.).

Якщо зупинитися на об'єктивних та суб'єктивних аспектах життя, то кожен має певний набір параметрів. Об'єктивні фактори ґрунтуються більше на різних статистичних показниках (наприклад: рівні споживання та надання різних послуг та благ, стан навколишнього середовища, забезпечення основними продуктами харчування тощо). Суб'єктивні ж фактори більше відображають внутрішні, емоційні, суб'єктивні відчуття індивіда та відображають оцінку людиною власного самопочуття та добробуту, відчуття соціальної безпеки, впевненості в майбутньому та власне задоволеність своїм життям.

За характером впливу чинники класифікуються на позитивні (ті, що створюють сприятливі умови для існування населення) та негативні (ті, що знижують рівень життя населення та викликають зростання настроїв незадоволеності життям у межах певної території).

Залежно від терміну дії фактори формування якості життя можна поділити на постійні (дія яких є безперервною) і тимчасові (мають періодичний характер впливу й можуть досить часто виникати залежно від економічної чи політичної ситуації як у місті, так і в країні).

За напрямом впливу чинники діляться на внутрішні (демографічний, економічний, екологічний, природно-ресурсний, фінансовий, інноваційний потенціал міста) та зовнішні (ті, що впливають на формування якості життя населення внаслідок демографічних, соціально-економічних, політичних, екологічних змін у прилеглих територіях та державі).

Можна зазначити, що досить важко розробити універсальну класифікацію чинників формування якості життя населення через тенденції змін у часі духовних та матеріальних потреб населення. Також не менш важливим рушійними факторами виступають потреби людей, які зумовлюються впливом рівня доходів, соціально-економічним розвитком міста, вартістю та доступністю житла, задоволенням духовних потреб тощо. Саме

через потреби та їх ступінь задоволення у підсумку виражається самооцінка людей стосовно задоволеністю власним життям. Тому класифікація чинників повинна враховувати якомога більший вплив на рівень та якість життя населення як на рівні держави, так і на рівні регіонів .

Висновки. В процесі дослідження розглянуто загальні та регіональні чинники якості життя населення. Загальні за своєю суттю є глобальними та визначають рівень і якість життя населення по всьому світу. Вони є зовнішніми стосовно певної держави : діяльність міжнародних організацій, глобалізація, глобальні зміни у кліматі та ні. Регіональні чинники є специфічними для кожної території або регіону і на відміну від загальних є досить мінливими (неврожай, стихійні лиха, особливості ментальності і т.д.). Така ієрархія в структурі дослідження зумовлена сферою охоплення та впливу даних чинників.

Вищезазначені чинники якості життя населення , як правило, діють в сукупності, посилюючи або послаблюючи вплив один на одного.

Дана класифікація є узагальненою, проте її деталізація дасть змогу глибше дослідити та оцінити комплексний вплив на формування якості життя населення та побудувати ефективну систему управління.

Для суспільної географії визначення факторів якості життя населення є однією з найважливіших проблем. Звичайно, з огляду на широке трактування поняття якості життя населення , на її формування впливає багато умов і чинників, які були наведені лише в загальному вигляді.

Оцінюючи фактори, які впливають на якість життя населення необхідно враховувати всі складові, статистичні дані, соціологічні дослідження та опитування . Це допоможе найбільш точно визначити набір індикаторів , які складають певний фактор якості життя, що , в свою чергу, зведе до мінімуму помилки при розробці регіональної політики, стратегічних планів та ін., та в повній мірі зробити оцінку його впливу на якість життя соціуму

Список використаних джерел:

1.Гукалова І. В. *Якість життя населення України: теоретико-методологічні основи суспільно-географічного дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. географ. наук : спец. 11.00.02 - "Економічна та соціальна географія" / І. В. Гукалова. - К., 2008. - 42 с.*

2.Джигирей В.С., Сторожук В.М., Яцюк Р.А. *Основи екології та охорона навколишнього природного середовища (Екологія та охорона природи). Підручник. – Вид. 3-є, доп. – Львів: Афіша, 2001. – 272 с.*

3. Єпіфанов А.О. *Управління регіоном. Навч. Посібник.-Суми: ДНВЗ «УАБС НБУ», 2008.- 361с.*

4.*Конституція України. – К.: Велес, 2007. – 48 с.*